

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента Павлюх Ольги Анатоліївни на дисертацію
Кравчука Андрія Івановича на тему «Сучасна злочинність у сфері
господарської діяльності: кримінологічна характеристика та запобігання»,
представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Державного
податкового університету на здобуття ступеня доктора філософії галузі
знань зі спеціальності 081 Право**

Вивчення поданої на рецензування дисертації дає підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний правовий аналіз теми дослідження, яка є актуальною як в теоретичному, так і в прикладному плані, сформульовано низку рекомендацій, пропозицій і висновків, що становлять наукову новизну і можуть слугувати підставою для обговорення.

Ступінь актуальності обраної теми. Сучасний стан розвитку української держави засвідчує особливу значущість проблем забезпечення економічної безпеки та належного функціонування сфери господарської діяльності. В умовах воєнного стану, структурної перебудови економіки, значних фінансових навантажень на державний бюджет, активізації процесів відновлення та залучення міжнародної допомоги зростає суспільна небезпека кримінально протиправних проявів, що посягають на встановлений порядок здійснення господарської діяльності. Саме тому кримінологічне осмислення сучасних тенденцій такої злочинності та визначення ефективних напрямів її запобігання набувають особливої наукової і практичної ваги.

Злочинність у сфері господарської діяльності сьогодні являє собою складне, динамічне та багатофакторне соціально-правове явище, яке тісно пов'язане зі змінами економічного середовища. Її сучасні прояви характеризуються латентністю, використанням складних організаційно-фінансових механізмів, поєднанням легальних і нелегальних господарських операцій, застосуванням цифрових технологій та можливістю швидкої адаптації до змін законодавства й практики державного контролю. Це істотно ускладнює своєчасне виявлення

відповідних кримінальних правопорушень та знижує ефективність традиційних превентивних підходів.

Особливої гостроти досліджувана проблематика набуває в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. Воєнні виклики спричинили істотну трансформацію господарських відносин, перерозподіл державних і приватних ресурсів, збільшення обсягів бюджетного фінансування оборонної сфери, гуманітарних програм та проєктів відбудови. Водночас такі процеси об'єктивно створюють додаткові криміногенні ризики, пов'язані зі зловживаннями у сфері закупівель, використанням бюджетних коштів, незаконним обігом окремих категорій товарів, тінізацією частини економічних операцій та іншими формами протиправної господарської активності. За таких обставин ефективне запобігання відповідним проявам безпосередньо пов'язане із захистом економічних інтересів держави та суспільства.

Не менш важливим є те, що сучасна система протидії господарській злочинності потребує переходу від переважно реактивної моделі до системної превентивної діяльності. Для цього необхідним є поглиблене дослідження кримінологічних закономірностей формування та відтворення такої злочинності, її кількісних і якісних показників, детермінуючих чинників, особливостей особи правопорушника та механізмів кримінально протиправної поведінки. На цій основі можливе формування обґрунтованої системи заходів запобігання, орієнтованої не лише на виявлення вже вчинених правопорушень, а й на мінімізацію умов, що сприяють їх виникненню.

Актуальність теми визначається також необхідністю удосконалення взаємодії між правоохоронними, контролюючими, фінансовими та іншими державними органами, підвищення ефективності інформаційно-аналітичної діяльності, використання сучасних цифрових інструментів моніторингу ризиків і належного врахування європейських підходів до забезпечення прозорості економічних процесів та протидії економічній злочинності. В умовах євроінтеграційного поступу України відповідні питання набувають додаткового значення, оскільки ефективність функціонування економіки та рівень її захищеності від кримінальних посягань безпосередньо впливають на

інвестиційну привабливість держави, довіру до її інституцій та стійкість фінансово-господарської системи.

Таким чином, обрання теми «Сучасна злочинність у сфері господарської діяльності: кримінологічна характеристика та запобігання» є своєчасним та обґрунтованим. Комплексне дослідження сучасного стану і тенденцій такої злочинності, виявлення її детермінант та розроблення дієвої системи запобіжних заходів відповідають актуальним завданням кримінологічної науки й потребам практики та мають суттєве значення для зміцнення економічної безпеки України в умовах воєнного стану та подальшого повоєнного відновлення.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, узагальнення та висновки, представлені в дисертації, ґрунтуються на належному теоретичному, нормативному та емпіричному підґрунті. Автором опрацьовано значний масив наукових праць, нормативно-правових актів, статистичних та інших матеріалів, що дозволило всебічно розкрити предмет дослідження та сформулювати аргументовані авторські позиції щодо сучасного стану злочинності у сфері господарської діяльності й основних напрямів її запобігання.

Обраний методологічний інструментарій відповідає характеру та змісту поставлених у роботі завдань. Поєднання загальнонаукових і спеціальних методів пізнання дало змогу автору послідовно дослідити кримінологічні характеристики відповідної категорії злочинності, виявити закономірності її розвитку, визначити основні детермінуючі чинники та сформулювати пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності запобіжної діяльності.

Обґрунтованість одержаних результатів забезпечується логічною побудовою дослідження, взаємозв'язком його теоретичної та прикладної складових, послідовністю авторської аргументації, а також відповідністю сформульованих висновків змісту проведеного аналізу. Викладені у дисертації положення та рекомендації є внутрішньо узгодженими, належним чином мотивованими та загалом характеризуються достатнім рівнем наукової достовірності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що за

характером та змістом дисертаційна робота є одним з перших комплексних монографічних досліджень кримінологічної характеристики та запобігання сучасної злочинності у сфері господарської діяльності. Основні наукові здобутки дослідження, які розкривають його наукову новизну та особистий внесок автора у вивчення проблеми, включають сукупність розроблених положень, висновків та практичних рекомендацій:

вперше:

- обґрунтовано комплексну кримінологічну характеристику сучасної злочинності у сфері господарської діяльності як системного соціально-правового явища, що формується під впливом цифровізації економіки, воєнного стану та трансформації механізмів державного регулювання;

- сформульовано кримінологічний портрет особи злочинця у сфері господарської діяльності з урахуванням поєднання професійного статусу, спеціальних знань, доступу до фінансових і управлінських ресурсів та особливостей мотивації протиправної поведінки;

- запропоновано авторське бачення системи запобігання злочинності у сфері господарської діяльності як багаторівневої моделі, що поєднує кримінально-правові, організаційно-управлінські та економічні заходи превентивного характеру;

удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат кримінологічного дослідження злочинності у сфері господарської діяльності шляхом уточнення змісту та співвідношення понять «господарська діяльність», «злочини у сфері господарської діяльності» та «економічна злочинність»;

- підходи до аналізу латентності злочинності у сфері господарської діяльності шляхом поєднання статистичних, кримінологічних і експертних методів оцінки прихованих кримінальних проявів;

- положення кримінологічної теорії щодо поняття злочинності як сукупності кримінальних правопорушень шляхом доведення умовного, аналітичного характеру такої сукупності у господарській сфері, що зумовлює

необхідність використання багаторівневих моделей аналізу, а не лише статистичних показників.

дістало подальший розвиток:

- теоретичні положення щодо ролі соціально-економічних чинників у формуванні злочинності у сфері господарської діяльності з урахуванням сучасних трансформацій економіки та безпекових викликів;
- положення щодо використання міжнародного досвіду запобігання економічній злочинності шляхом визначення можливостей адаптації окремих європейських практик до національної правової системи;
- кримінологічні підходи до прогнозування розвитку злочинності у сфері господарської діяльності та визначення перспективних напрямів державної кримінологічної політики у сфері економічної безпеки.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження визначається можливістю їх використання у:

науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем кримінологічної характеристики та запобігання сучасній злочинності у сфері господарської діяльності;

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного законодавства України з питань нормативно-правового регулювання інституту запобігання злочинності у сфері господарської діяльності;

– *практичній діяльності* – як рекомендації під час практичної діяльності слідчих суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів а також у процесі проведення занять щодо підвищення кваліфікації;

– *освітньому процесі* – для проведення різних форм занять зі здобувачами вищої освіти денної та заочної форм навчання за такими навчальними дисциплінами: «Кримінологія», «Злочинність у сфері службової діяльності», «Протидія фінансовій злочинності».

Основні наукові результати дисертації викладені у 6 наукових публікаціях, серед яких три статті, опубліковані в наукових фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, три тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних

конференцій та збірнику матеріалів до всеукраїнського круглого столу.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Структура дисертації визначена предметом та зумовлена метою і завданням дослідження, відповідає логіці наукового пошуку, і відповідним вимогам.

Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 249 сторінок, з них основний текст – 212 сторінок, список використаних джерел – 9 сторінок (227 найменувань) та 2 додатки на 8 сторінках.

Дисертаційний матеріал логічно побудовано і викладено відносно виділених автором розділів.

Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертації А.І. Кравчука, її наукову новизну, можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, необхідно відзначити, що вона не позбавлена окремих зауважень, оскільки деякі положення мають спірний характер та потребують додаткової аргументації в подальших наукових дослідженнях або дискусії під час публічного захисту, зокрема:

1. Позитивно оцінюючи зміст і логіку сформульованих у дисертації загальних висновків, водночас варто зазначити, що окремі їх положення могли б бути дещо більш конкретизованими з огляду на поставлені у вступі завдання дослідження. У ряді випадків висновки мають узагальнюючий характер і акцентують увагу на необхідності комплексного підходу, удосконалення законодавства, зниження рівня латентності, зміцнення економічної безпеки та поєднання правових, економічних і організаційних засобів запобігання.

Разом із тим для посилення наукової виразності одержаних результатів доцільно було б у загальних висновках більш чітко відобразити окремі авторські напрацювання, зокрема конкретизувати ознаки запропонованого поняття,

систематизувати визначені детермінанти, типологічні характеристики осіб, які вчиняють відповідні кримінальні правопорушення, складові системи запобігання, а також напрями використання позитивного зарубіжного досвіду. Така деталізація дала б змогу ще виразніше простежити зв'язок між поставленими завданнями та одержаними результатами дослідження і водночас повніше продемонструвати авторський внесок у розроблення порушеної проблематики.

2. Автор обґрунтовано вказує на необхідність переорієнтації державної політики з переважно репресивної на превентивну модель. Однак у роботі недостатньо визначено, за якими показниками має оцінюватися ефективність запропонованих заходів. Саме зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень не завжди свідчитиме про позитивний результат, оскільки воно може бути наслідком зростання латентності або зниження активності правоохоронних органів.

Доцільно було б запропонувати систему індикаторів, яка охоплювала б рівень виявлення латентних схем, частку завершених проваджень, розмір відшкодованих збитків і повернутих активів, тривалість міжвідомчого обміну інформацією, кількість попереджених ризикових операцій, результативність фінансового моніторингу, зменшення регуляторного тиску на добросовісний бізнес та рівень повторної кримінальної поведінки. Без таких критеріїв складно встановити, наскільки запропонована багаторівнева система запобігання є ефективнішою за чинну.

Разом із тим необхідно зазначити, що наведені критичні зауваження і рекомендації стосуються дискусійних питань і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка має науково-теоретичне і практичне значення і містить наукові положення, що являють нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання і сприяють удосконаленню кримінального законодавства.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної

добročесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Отже, дисертація на тему «Сучасна злочинність у сфері господарської діяльності: кримінологічна характеристика та запобігання» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Кравчук Андрій Іванович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

доцент кафедри кримінального права та процесу

Державного податкового університету

кандидат юридичних наук, доцент

Ольга ПАВЛЮХ